

Осташко Т.О., канд. екон. наук
Інститут економічного прогнозування НАН України

ПРИЄДНАННЯ ДО СОТ: ПЕРСПЕКТИВИ І ЗАГРОЗИ ДЛЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ

Баланс позитивних і негативних чинників для аграрного сектора і внутрішнього агропродовольчого ринку при приєднанні України до СОТ оцінюється на основі аналізу норм і правил СОТ; впливу членства у СОТ на інші країни з перехідною економікою; аналізу переговорного процесу щодо приєднання України до СОТ; поточного стану сільського господарства України.

Необхідність інтеграції українського АПК у світові агропродовольчі ринки не викликає заперечень. Основні мотиви щодо необхідності вступу України до Світової організації торгівлі (СОТ) стосовно сільського господарства проаналізовано, зокрема, в роботі академіка П.Т.Саблука [1]. Розроблені також проблеми, пов'язані з розрахунками розмірів внутрішньої підтримки сільського господарства і зобов'язань щодо її скорочення згідно з умовами СОТ [2]. Проте, на відміну від Росії, де наслідки приєднання до системи світової торгівлі широко обговорюються в ділових колах, а Міністерство економічного розвитку і торгівлі провело тендер на відповідне наукове дослідження, в Україні відкрита дискусія з означених проблем тільки розпочалася і виявила повну неготовність і несприйняття серед національних виробників [3]. Через відсутність розрахунків щодо позитивних і негативних наслідків вступу у СОТ для різних галузей і товарних ринків, в дискусіях, що розпочалися з цього приводу, переважають емоційні аргументи і полярні думки [див. 3]. Питання щодо балансу позитивних і негативних чинників лібералізації товарних ринків досі залишається відкритим.

Мета даної роботи полягає у виявленні, оцінці і систематизації позитивних і негативних чинників для сільського господарства України від членства у СОТ, що уможливорює не тільки прогнозування наслідків, але і розробку пропозицій з мінімізації негативних впливів.

Аналіз впливу від впровадження умов СОТ побудовано на базі чотирьох джерел:

- норм і правил СОТ, що регулюють торгівлю сільськогосподарськими і продовольчими товарами [4];
- оцінок конкурентоспроможності національних виробників;
- аналізу наслідків членства у СОТ для сільського господарства, агропродовольчих ринків і сільської місцевості інших країн з перехідною економікою;

- аналізу ходу переговорного процесу щодо приєднання України до СОТ.

Очевидними наслідками приєднання до СОТ стануть, по-перше, полегшення доступу нерезидентів на внутрішній ринок України і, по-друге, доступу українських товаровиробників на внутрішні ринки інших країн. Яким чином це позначиться на внутрішньому ринку країни, і зокрема, агропродовольчому, залежить від конкурентоспроможності національних виробників.

Оцінки конкурентоспроможності національних виробників у контексті вступу до СОТ стосуються насамперед їх можливостей конкурувати на внутрішньому і зовнішніх ринках з виробниками інших країн, а отже найбільш об'єктивними у цьому аспекті є порівняльні оцінки української економіки у рейтингах міжнародних організацій.

У міжнародних рейтингах конкурентоспроможності Україну відносять до країн, що характеризуються підвищеною політичною і економічною нестабільністю, несприятливим інвестиційним кліматом і надзвичайно високими ризиками господарської діяльності. На жаль, Україну поки не включено до рейтингу Міжнародного інституту розвитку менеджменту (IMD, Швейцарія), що найбільш комплексно оцінює конкурентоспроможність 49 країн світу згідно з 300 критеріями.

У відомому рейтингу поточної конкурентоспроможності, який щорічно наводиться у доповідях Світового економічного форуму (World Economic Forum – WEF), Україні за підсумками 2002 р. було відведено найнижчу позицію з-поміж країн з перехідною економікою (69 місце з 80 країн, охоплених дослідженням) [5]. За оцінками експертів WEF, рейтинг поточної конкурентоспроможності України протягом 2002 р. знизився на 10 позицій (табл. 1). Не додають оптимізму щодо оцінки наслідків зростання конкуренції на внутрішніх товарних ринках з іноземними виробниками і висновки експертів WEF про відсутність в Україні перспектив для зростання рівня конкурентоспроможності. Потенціал зростання конкурентоспроможності досліджується ними на основі аналізу таких чинників, як економічна активність, інновації, трансфер технологій, стан фінансової системи, інтеграція у світове господарство, умови для початку нового бізнесу. На основі цих агрегованих показників щорічно складається рейтинг зростання конкурентоспроможності. У 2002 р. Україна посіла у рейтингу зростання конкурентоспроможності 77 місце з 80 країн (див. табл. 1).

Приєднання до СОТ у різній мірі позначиться на товарних ринках, залежно від конкурентоспроможності національних виробників, досягнутої домовленості про рівень захисту ринків, рівня державної підтримки, її ефективності тощо. Чи не найбільші застереження викликають можливі наслідки лібералізації агропродовольчих ринків. З одного боку, вважається, що аграрний сектор України має конкурентні переваги. Зокрема, згідно із стратегією

ЄБРР для України, найбільші потенційні конкурентні переваги в Україні має саме аграрний сектор [6]. З іншого боку, в останні роки знову означилася тенденція до зростання кількості збиткових підприємств в аграрному секторі. Впродовж 1998–2002 рр. були збитковими відповідно 92, 84, 35, 44, 54 % сільськогосподарських підприємств України. У неврожайному 2003 р. сільськогосподарських виробників очікують ще більші збитки. Отже говорити про реалізацію конкурентних переваг для сільськогосподарських виробників немає жодних підстав. Як не парадоксально, технологічна відсталість галузі у поєднанні з високим природним потенціалом стала чинником отримання конкурентних переваг експортерами зерна у сприятливі погодні роки. Порівняно низька собівартість українського зерна (через недотримання і низький рівень технологій, низький рівень оплати праці) уможливила активне просування українського зерна на світових ринках протягом 2001/2002 і 2002/2003 маркетингових років. Приблизні оцінки експертів аграрного ринку вказують на 25-відсоткову різницю цін українського зерна при експорті від цін на зерно основних світових експортерів (США, Канади, ЄС, Аргентини).

Таблиця 1

Порівняльні позиції конкурентоспроможності України згідно з оцінками
Світового економічного форуму

Країна	Рейтинг поточної конкурентоспроможності (місце)		Рейтинг зростання конкурентоспроможності (місце)	
	2002	2001	2002	2001
США	1	2	1	2
Фінляндія	2	1	2	1
Великобританія	3	7	11	12
Німеччина	4	4	14	17
Швейцарія	5	5	6	15
Словенія	27	32	28	31
Угорщина	28	27	29	28
Чеська Республіка	34	34	40	37
Китай	38	43	33	39
Литва	40	50	36	43
Словацька Республіка	42	40	49	40
Латвія	45	41	44	47
Польща	46	42	51	41
Росія	58	56	64	63
Румунія	67	61	66	56
Болгарія	68	68	62	59
Україна	69	59	77	69
Болівія	79	75	78	67
Зімбабве	70	65	79	75
Гаїті	80		80	

Джерело: The Global Competitiveness Report 2002–2003: <http://www.weforum.org>

Таким чином, слід очікувати, що розподіл вигод і ризиків від лібералізації торговельних режимів між ланками агропродовольчого ланцюжка буде нерівномірним. Найбільш вразливим учасником агропродовольчої сфери, що отримає мінімум вигод і максимум ризиків, стане сільськогосподарський виробник.

Переваги розподіляться на користь підприємств харчової промисловості, що є лідерами за обсягами іноземних інвестицій і багато з яких знаходяться у власності транснаціональних корпорацій, і зернотрейдерів, в десятку найбільш крупних з яких входять транснаціональні компанії. Останні вже давно працюють на зовнішніх ринках, керуючись правилами СОТ.

Поліпшення інвестиційного клімату і, відповідно, зростання обсягів прямих іноземних інвестицій (ПІІ) вважають ключовим аргументом на користь приєднання України до СОТ. Проте очікуваний у зв'язку зі вступом до СОТ суттєвий приплив іноземних інвестицій якщо і відбудеться, то навряд чи торкнеться сільського господарства в силу непривабливості цієї галузі для іноземних інвесторів (частка сільського господарства та мисливства у загальному обсязі прямих іноземних інвестицій в Україні не перевищує 2 %). Що стосується інших галузей, то, як показує досвід країн з перехідною економікою, членство у СОТ стало хоча і важливим, проте не єдиним і не визначальним чинником залучення ПІІ в ці країни.

Серед країн з перехідною економікою лідерами за обсягами залучення прямих іноземних інвестицій є Польща, Чеська Республіка, Росія, Угорщина і Словаччина, куди спрямовувалося три чверті загального обсягу ПІІ в країни з перехідною економікою у 2001 р. (табл. 2).

Сукупний капітал нерезидентів у країнах Центральної та Східної Європи у 2000 р. складав у середньому 18,9 % ВВП, а в Україні – 12,1 відсотка. Найбільше іноземних інвестицій залучили Естонія, Угорщина і Чехія (відповідно 53,2 %, 43,4 %, 42,6 % ВВП у 2000 р.). Частка ПІІ у валовому нагромадженні основного капіталу у 2000 р. була найбільшою у Молдові (69,3 %) і Болгарії (51,7 %). В Україні цей показник складав на той період 9,9 %, що майже вдвічі менше, ніж у середньому в країнах Центральної та Східної Європи (18,2 %).

Прямі іноземні інвестиції залучаються в економіку країн Центральної та Східної Європи завдяки кваліфікованій і дешевій робочій силі і зростаючій орієнтації на європейські ринки. Для збільшення припливу іноземних інвестицій країни вживають додаткових заходів.

Наприклад, у Словаччині приплив іноземних інвестицій посилювався після прийняття Стратегії просування ПІІ, в результаті реалізації якої обсяг ПІІ в економіку країни у 2000 р. перевищив сумарні обсяги за попередній період – 1996–1999 роки. Уряд Польщі у 2002 р. запровадив нову ініціативу для залучення іноземних інвестицій (раніше подібні ініціативи запроваджували Угорщина і Чехія).

Таблиця 2

Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) в країнах з перехідною економікою

Країна	Приплив ПІІ, млн. дол. США			Частка ПІІ у валовому нагромадженні основного капіталу, %		Сукупний капітал нерезидентів, млн. дол. США		Сукупний капітал нерезиден- тів як % від ВВП
	1999	2000	2001	1999	2000	2000	2001	2000
Чехія	6324	4986	4916	41,5	34,7	21644	26764	42,6
Угорщина	1944	1643	2414	16,9	14,6	19804	23562	43,4
Словенія	181	176	442	3,3	3,6	2809	3250	15,5
Польща	7270	9342	8830	18,4	23,4	33603	42433	21,3
Болгарія	819	1002	689	41,4	51,7	3162	3850	26,4
Румунія	1041	1025	1137	16,5	14,7	6517	7636	17,7
Словаччина	390	2075	1475	6,4	35,9	4634	6109	24,2
Естонія	305	387	538	23,5	32,9	2645	3155	53,2
Литва	486	379	446	20,7	18	2334	2665	20,6
Латвія	348	408	201	20,7	21,5	2081	2216	29,1
Центральна та Східна Європа	25363	26563	27200	18,6	18,2	131829	160352	18,9
Російська Федерація	3309	2714	2540	11,9	6,7	19255	21795	7,7
Україна	496	595	772	8,1	9,9	3843	4615	12,1
Грузія	82	131	160	20,1	29,8	423	583	14,0
Молдова	37	138	150	17	69,3	459	609	35,7
Киргизстан	44	-2	40	22,2	-1	419	459	32,2

Джерело: UNCTAD, World Investment Report 2002: Transnational Corporations and Export Competitiveness, Countries fact sheets: <http://r0.unctad.org/wir>

Висновком із аналізу чинників залучення ПІІ в економіку країн Центральної та Східної Європи є безпідставність покладання в очікуванні ПІІ виключно на набуття членства у СОТ.

Торговельні і інвестиційні режими в країнах Центральної та Східної Європи встановлювалися в ході переговорів про набуття членства у ЄС, регіональних договорів про вільну торгівлю, митних угод, угод про захист інвестицій між країнами.

Як показує аналіз досвіду країн з перехідною економікою, підстав для прогнозування катастрофічних наслідків від членства у СОТ для внутрішнього ринку України немає, проте і переваги не настільки очевидні. Реалізація потенційних переваг від членства у СОТ залежить від багатьох інших факторів і є можливою тільки у поєднанні з ними. Це стосується залучення ПІІ, зменшення корумпованості, підтримки розумного рівня захисту внутрішнього ринку тощо.

Зобов'язання щодо сільського господарства. Світова організація торгівлі реалізує принцип справедливої конкуренції на ринках сільськогосподарської продукції, як внутрішніх, так і зовнішніх. Відповідно до цього принципу, заходи державної підтримки сільського господарства, які мають най-

більший протекціоністський і стимулюючий вплив на виробництво сільгосп-продукції, а також заходи, спрямовані на захист внутрішнього агропродовольчого ринку, мають скорочуватись. Адже вважається, що вони впливають “викривлюючим чином” на ринок, тобто на обсяги виробництва і ціни.

Отже країни, що приєднуються до СОТ, беруть на себе певні зобов’язання з чотирьох напрямків, а саме: щодо доступу на ринок сільськогосподарських і продовольчих товарів; державної підтримки сільського господарства; експортної конкуренції в сільськогосподарській і продовольчій торгівлі; санітарних і фітосанітарних заходів.

Всі заходи щодо державної підтримки сільського господарства умовно поділені на три групи, або розкладені по різнокольорових скриньках: “зеленій”, “блакитній” і “жовтій”.

До “зеленої скриньки” належать заходи, які не скеровані на підтримку обсягів виробництва та цін виробників, а отже не порушують принцип справедливої конкуренції. Це витрати на наукові дослідження, підготовку кадрів, інформаційно-консультаційне обслуговування; ветеринарні і фітосанітарні заходи, контроль безпеки продуктів харчування; розповсюдження ринкової інформації; вдосконалення інфраструктури сільської місцевості (будівництво шляхів, електромереж, меліоративних споруд); утримання стратегічних продовольчих запасів, охорону навколишнього середовища; програми регіонального розвитку тощо.

Держава, що є членом СОТ, має право фінансувати заходи “зеленої скриньки” в будь-якому обсязі залежно від можливостей свого бюджету.

Також немає заперечень проти бюджетного фінансування заходів “блакитної скриньки”, оскільки вони спрямовані на обмеження перевиробництва (скорочення поголів’я худоби, посівних площ тощо).

Найбільш дискусійним питанням при вступі України у СОТ стануть заходи “жовтої скриньки”. До них належать дотації сільськогосподарським виробникам, у тому числі на племінне тваринництво, елітне насінництво; пільгове кредитування сільгоспвиробників за рахунок бюджету; списання боргів; закупівля у виробника товарів за цінами, що перевищують ринкові; надання сільгоспвиробнику товарів та послуг за цінами, нижчими від ринкових тощо. Фінансування з держбюджету цих заходів повинно поступово скорочуватися.

Майже всі заходи державної підтримки українського сільського господарства, завдяки яким галузь розвивалася протягом останніх чотирьох років (зокрема, введення з 2000 р. часткової компенсації аграріям за рахунок держбюджету облікової ставки за користування кредитами; доплати сільгоспвиробникам з держбюджету за здачу продукції відповідної якості; списання господарствам державних боргів) належать саме до “жовтої скриньки”, тобто, найімовірніше, будуть підлягати певному скороченню.

Звичайно, на наслідки вступу до СОТ впливають умови вступу. Вважається, що процес вступу до СОТ значною мірою визначається неписаними правилами, що беруть витoki з попередніх прецедентів [7]. Такі неписані правила, стосуються, зокрема, і статусу країн-кандидатів. Загалом, СОТ не має визначення “розвинених” країн і “тих, що розвиваються”. Статус членів визначається тим, чи застосовуються до них заходи “спеціального і диференційованого режиму”. Країна сама може презентувати себе у СОТ як країна, що розвивається, проте інші країни можуть ставити під сумнів це визначення. Отже, умови вступу до СОТ залежать від обраної стратегії вступу і вміння вести переговори.

Україна при вступі до СОТ прагне отримати статус країни з розвинутою ринковою економікою. І відповідно до цього статусу взяти на себе зобов’язання скоротити на 20 % протягом шестирічного періоду обсяги фінансування з бюджету заходів “жовтої скриньки”, або забезпечити це фінансування у розмірі не більше 5 % від валової вартості сільськогосподарської продукції. Підкреслимо, що для країн, що розвиваються, умови вступу до СОТ значно пом’якшені. Зокрема, країни, що розвиваються, можуть утримувати фінансування заходів “жовтої скриньки” не на 5-відсотковому, а на 10-відсотковому рівні від вартості валового випуску сільгосппродукції. Для країн, що розвиваються, також значно пом’якшені вимоги СОТ щодо захисту внутрішнього ринку. Якщо розвинені країни беруть на себе зобов’язання протягом 6 років скоротити на 36 % середній рівень діючих імпорتنих тарифів, то країни, що розвиваються – на 24 % і протягом 10 років.

Багато залежить від того, як вдало українська сторона зможе “виторгувати” ті чи інші поступки з боку СОТ. Вважається, що вступ у СОТ відіграв позитивну роль в економічному розвитку країн з перехідною економікою не в останню чергу завдяки вигідним умовам для сільського господарства, вдало виторгуваним під час переговорів. До того ж країни Центральної та Східної Європи не зволікали довго із вступом до СОТ, а приєдналися переважно ще на початку перехідного періоду. І в результаті отримали низку переваг, тому що базовий період для розрахунку показників підтримки внутрішнього ринку для них припав на роки, коли їх економіка ще була неринковою, рівень захисту внутрішнього ринку високим і переважали нетарифні методи захисту. А отже, дозволений рівень підтримки внутрішнього агропродовольчого ринку для цих країн після приєднання до СОТ виявився досить високим. Зокрема, у Польщі рівень захисту внутрішнього агропродовольчого ринку по окремих продуктах навіть перевищує відповідний рівень ЄС.

Як показує досвід країн Центральної та Східної Європи, рівень підтримки сільського господарства в цих країнах визначається зараз не стільки зобов’язаннями СОТ, скільки можливостями державного бюджету. Зокрема, показник дозволеної підтримки сільськогосподарських виробників заходами з

“жовтої” скриньки в Чехії і Польщі встановлено на такому високому рівні, що рівень фактичної підтримки не перевищує 11 % від дозволеного СОТ.

У результаті виконання вимог СОТ у сільському господарстві країн з перехідною економікою відбувається поступова зміна структури внутрішньої підтримки галузі у бік зростання частки заходів “зеленої скриньки”. Зокрема, у Чехії, Польщі, Словенії частка заходів “зеленої скриньки” вже переважає у структурі підтримки сільського господарства і сільської місцевості. Фактично це означає переорієнтацію внутрішньої аграрної політики у бік розвитку сільської місцевості.

Переваги і ризики. Дотримання вимог СОТ стане неоднозначним системним чинником, що впливатиме у довгостроковій перспективі на розвиток економічних і соціальних процесів, і наслідки впливу не виключають як позитивних надбань, так і певних втрат. Характерною особливістю є довгостроковий характер переваг і короткостроковий характер ризиків.

До довготермінових переваг членства у СОТ слід віднести більшу відкритість ринків країн – членів СОТ. Так, експерти СОТ прогнозують зростання і стабілізацію світових цін майже на всі сільськогосподарські товари, які відбудуться в результаті виконання вимог СОТ щодо поступового зменшення захисту внутрішніх ринків і зниження рівня експортних субсидій. Ці тенденції будуть вигідними для країн-експортерів з обмеженими фінансовими можливостями субсидування експорту, до яких належить і Україна. Незважаючи на перетворення у 2003 р. на нетто-імпортера продовольчого зерна, за умови, коли аграрний потенціал значно перевищує внутрішній попит на продукцію сільського господарства, залежність сільського господарства від кон’юнктури світових ринків буде у довготерміновій перспективі визначальним чинником розвитку галузі. Таким чином, можна припустити, що завдяки більшій відкритості ринків країн – членів СОТ для експортерів української сільгосппродукції в перспективі відкриються нові можливості на світових ринках.

Наслідком цінової стабілізації на зовнішніх, а слідом за ними й на внутрішніх агропродовольчих ринках буде зменшення кон’юнктурної невизначеності на цих ринках. Таким чином, сільгоспвиробники зможуть більш ефективно й раціонально розподіляти свої ресурси, що у свою чергу стане позитивним чинником розвитку внутрішнього агропродовольчого ринку.

Також слід очікувати, що набуття членства у СОТ прискорить динаміку ринкових реформ в Україні шляхом створення цивілізованих умов конкуренції, прозорішої державної політики і приведення законодавства у відповідність до норм і правил СОТ. Членство у СОТ стане каталізатором створення ринкових інституцій в аграрному секторі, що сприятиме виходу сільського господарства із стану депресії і створить умови для пріоритетного розвитку сільської місцевості. Поступово, як і в інших постсоціалістичних краї-

нах Європи, буде відбуватися зміщення акцентів бюджетної підтримки сільського господарства убік підтримки розвитку сільської місцевості.

Ризики від приєднання України до СОТ залежать від того, наскільки вдало українська сторона добудеться тих чи інших поступок у ході переговорів, що тривають. Дозволений рівень внутрішньої підтримки сільського господарства, який відстоює Україна на переговорах щодо вступу у СОТ, складає 1,37 млрд. дол. США, що набагато перевищує фактичний рівень державної підтримки галузі протягом останніх років.

Отже, якщо пропозиції української сторони щодо дозволеного рівня підтримки сільського господарства будуть прийняті, найбільшим ризиком від набуття членства у СОТ стане поступове зменшення рівня захисту внутрішнього агропродовольчого ринку. Лібералізація внутрішнього ринку відбується вже в найближчому майбутньому. Особливо це стосується ставок ввізного мита на товари сільського господарства та харчової промисловості. Планується “зв’язати” середньоарифметичну ставку ввізного мита на агропродовольчі товари у 2005 р. на рівні 12,53 % (станом на 01.04.2003 р. її фактичне середньоарифметичне значення становило 19,96 %). Зменшення ставок ввізного мита створює умови для зниження цін на внутрішньому ринку як на імпортовані товари, так і на товари національного виробництва.

Україна, як і всі країни з перехідною економікою, пройшла шлях від лібералізації торгівлі, цін і обмеженого втручання у функціонування ринків до політики підтримки цін і ринків, у першу чергу шляхом імпорتنих і експортних обмежень. Результатом високого рівня захисту внутрішнього ринку стало те, що близько 95 % продовольчої продукції на ньому становить продукція українського виробника.

За оптимістичними оцінками, в результаті зменшення ставки ввізного мита на сільськогосподарську продукцію на 40 % протягом 2002–2005 рр. національні виробники втратять 7–8 % внутрішнього агропродовольчого ринку, за песимістичними – до 30 % [8].

Щоб з’ясувати, чи загрожує втрата частини внутрішнього ринку продовольчій безпеці населення, підтримку рівня продовольчої безпеки у процесі пристосування до правил СОТ треба трактувати значно ширше, ніж просто збереження високого рівня самозабезпеченості продовольством. Рівень самозабезпеченості основними видами продовольства в Україні наближається до самодостатнього: 98,9 % по зерну, 100 % по картоплі, 99,3 % по молоку, 94,6 % по м’ясу, 99,5 % по яйцям, 99 % по овочам (за даними 2001 р.). Проте, проблема підтримки продовольчої безпеки країни полягає не стільки у забезпеченні населення країни продовольством власного виробництва, скільки в наступних трьох аспектах: обсягах постачання продовольства, стабільності постачання і доступу населення до продовольства. Найбільші ризики від лібералізації продовольчих ринків пов’язані саме з останнім чинником під-

тримки продовольчої безпеки внаслідок зростання безробіття і відповідно зниження рівня доходів населення в процесі адаптації національних виробників до нового конкурентного середовища.

Зниження імпорتنих мит відкриє шлях до внутрішнього ринку, насамперед відносно дешевій імпортній продукції. Це, з одного боку, позитивно впливатиме на задоволення попиту населення, але, з іншого, негативно позначиться на становищі власного виробника, що у підсумку може звести нанівець переваги для населення, особливо для сільського. Зокрема, Україна бере зобов'язання по встановленню квоти на ввезення тростинного цукру-сирцю в обсязі 200 тис. т і доведення її до 260 тис. т протягом трьох років після вступу у СОТ. Наслідком збільшення імпорту відносно дешевого цукру-сирцю стане, з одного боку, зниження цін на цукор на внутрішньому ринку, що вигідно споживачам, але, з іншого, завдасть збитків сільгоспвиробникам, призведе до скорочення робочих місць у сільській місцевості (за оцінками цукровиробників, буде втрачено 64 тис. робочих місць).

Послаблення позицій власних сільгоспвиробників на внутрішньому ринку, у свою чергу, стане чинником, що діятиме у напрямку зменшення переваг України як чистого експортера сільгосппродукції, адже знизиться конкурентоспроможність власної продукції не тільки на внутрішньому, але й на зовнішньому ринку. Іншим чинником, що здатний зменшити переваги України як чистого експортера сільгосппродукції, є недостатня активність на зовнішніх ринках національних експортерів. Як відомо, сьогодні найактивнішими експортерами українського зерна є компанії із зовнішнім капіталом. До цього слід ще додати нерозвинену інфраструктуру, зокрема, недостатню потужність портових елеваторів, неузгодженість вантажопотоків із залізницею, нестачу судів у національних судноплавних операторів тощо.

Необхідність дотримання більш суворих санітарних і фітосанітарних норм може стати суттєвою перешкодою для розширення експорту сільськогосподарської продукції з України. Оскільки правила СОТ вимагають застосування санітарних і фітосанітарних заходів не тільки для зовнішнього, але й для внутрішнього ринку, збільшаться витрати на виробництво і знизяться прибутки сільськогосподарських виробників. Створення інституцій для впровадження і підтримки стандартів СОТ потребує значних коштів державного бюджету. Впровадження цих заходів за рахунок кредитів Світового банку в країнах з перехідною економікою (табл. 4) збільшує їх зовнішній борг, що в умовах обмеженого бюджету, у свою чергу, викликає скорочення витрат на підтримку сільськогосподарських виробників і сільської місцевості. Більшість країн з перехідною економікою – членів СОТ через нестачу бюджетних коштів мають проблеми з впровадженням санітарних і фітосанітарних заходів.

Ризики економічного і соціального плану від лібералізації внутрішнього агропродовольчого ринку не означають, що процес приєднання до СОТ

слід пригальмувати або призупинити. Україна вже втратила частину позицій через зволікання із вступом до СОТ. Правила цієї організації несприятливі для нових членів, особливо для країн, які ще не подолали кризи і депресії своїх агропродовольчих секторів. Для останніх існує ймовірність збільшення і без того значної різниці у рівнях підтримки внутрішнього ринку між новими і старими членами СОТ. Наприклад, діючі мита на імпорту яловичини у більшості країн СНД не перевищують 15 %, а в країнах ЄС у 2001 р. вони зберігалися на рівні 108 відсотків. Імпортні мита на цукор білий у ЄС складають 80 %, тоді як в Україні – 30 відсотків. Очевидно, що вимога знизити і без того низькі тарифи імпортного мита лише сприятиме поглибленню різниці між новими і старими членами СОТ.

Таблиця 4

Вартість проектів Світового банку щодо впровадження санітарних і фітосанітарних заходів СОТ

Країна	Завдання проекту	Тривалість впровадження, років	Вартість, млн. дол. США
Росія	Впровадження санітарних і фітосанітарних стандартів: тестування і вдосконалення переробки продовольства	3	150
Польща	Компонент санітарних і фітосанітарних стандартів у рамках проекту розвитку експорту	5	71
Угорщина	Модернізація боєнь	6	41

Джерело: Світовий банк: <http://www4.worldbank.org/sprojects>

Зазначені ризики, на перший погляд, мають короткотерміновий характер. Проте, враховуючи попередній досвід економічних перетворень в Україні, короткострокові негативні чинники можуть стати довгостроковими, а негативні тенденції – набуті системного характеру. В умовах обмежених можливостей державного бюджету запобігти закріпленню негативних тенденцій можливо лише шляхом вжиття заходів, здатних пом'якшити адаптацію до вимог СОТ лише для тих учасників агропродовольчого ринку, що мають найменше можливостей пристосування до нових жорстких конкурентних умов і для яких соціальні наслідки будуть найбільш масштабними – сільськогосподарських виробників.

У свою чергу, серед останніх у найбільш не вигідному становищі опиняться виробники молока, картоплі, овочів та фруктів. Враховуючи, що переважна частка цих продуктів виробляється в особистих селянських господарствах, сільське населення, що становить третину населення України, постраждає найбільше від лібералізації торговельних режимів на внутрішньому рин-

ку. Впровадження санітарних та фітосанітарних заходів призведе до втрати традиційних ринків збуту продукції селянських господарств у результаті масового закриття районних молокозаводів (як це трапилося у Польщі), посилення вимог до якості продукції і ускладнення процедур контролю за якістю.

Таким чином, найбільшу ефективність з точки зору пом'якшення негативних наслідків від приєднання до СОТ матимуть заходи, спрямовані на підтримку особистих селянських господарств і розвиток сільської місцевості. У сільській місцевості слід підтримувати формування і розвиток кредитних спілок, обслуговуючих кооперативів, дорадчих служб. Ці заходи належать до “зеленої скриньки” СОТ і їх фінансування не підлягає скороченню.

Аналіз досвіду інших країн з перехідною економікою і можливих наслідків від набуття членства у СОТ показує, що повна реалізація можливостей, які надасть участь в цій організації, а також мінімізація соціальних і економічних втрат можливі лише за умови розробки і ефективної реалізації довгострокової соціально-економічної стратегії країни.

Література

1. *Саблук П.Т.* Основні мотиви щодо вступу України до Світової організації торгівлі // Економіка АПК. – 2002. – № 10. – С. 8–10.
2. *Кобута І., Шевцов О.* Внутрішня підтримка сільського господарства в контексті приєднання України до Світової організації торгівлі // Актуальні питання аграрної політики: Зб. праць Проекту “Аграрна політика для людського розвитку”. – К., 2002. – С. 342–412.
3. *Круглий стол в БІЗНЕСі: Перспективи вступлення в ВТО* // Бизнес. – 2003. – № 18(537). – С.33–37.
4. *WTO Negotiations in the Field of Agriculture. Negotiation Strategies.* / European Parliament. Directorate-General for Research. Working paper AGRI 136 EN 01–2002: <http://www.europarl.eu.int>
5. *The Global Competitiveness Report 2002–2003:* <http://www.weforum.org>
6. *Strategy for Ukraine.* Document of the European Bank for Reconstruction and Development. Approved by the Board of Directors on 3 September 2002: <http://www.ebrd.org/about/strategy/country/ukraine/ukraine.pdf>
7. *Effects of WTO Accession on Policy-Making in Sovereign States.* Preliminary lessons from the recent experience of transition countries. – World Trade Organization/ Development and Economic Research Division / Staff Working Paper DERD-2002-02, p.4.: <http://www.wto.org>
8. *Гончарук А.* 2000 год стал рекордным для внешней торговли // Бизнес. – 2003. – №№ 1–2.